

Wójcik, Maria

Rola hospitacji w doskonaleniu nauczycieli

Przegląd Pruszkowski nr 2, 57-60

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rola hospitacji w doskonaleniu nauczycieli

WSTĘP

Głównym zadaniem hospitacji lekcji jest między innymi ukierunkowanie pracy samokształceniowej nauczyciela, dlatego hospitujący winien znać zarówno cele, jak i metody nauczania hospitowanego przedmiotu, niezależnie od własnego wykształcenia i specjalizacji.

Z powyższego wynika cel niniejszego opracowania — ukazanie złożonej problematyki hospitacji lekcji geografii w szkole podstawowej na tle specyfiki tego przedmiotu.

Geografia jest nauką o powłoce ziemskiej, jej przestrzennym zróżnicowaniu pod względem przyrodniczym i społeczno-gospodarczym oraz o związkach, jakie zachodzą między poszczególnymi zjawiskami w jej obrębie, w szczególności między zjawiskami przyrodniczymi i zjawiskami społeczno-gospodarczymi.

Geografia jako przedmiot nauczania szkolnego wyróżnia się cechą szczególnie charakterystyczną: jest przedmiotem kompleksowym.

Jej kompleksowość wynika z tego, że jest dyscypliną z pogranicza nauk matematyczno-przyrodniczych i humanistycznych, czego konsekwencją są wybitne walory światopoglądowo-wychowawcze i poznawcze geografii.

Na lekcjach geografii w sposób najbardziej naturalny można zapoznać uczniów z praktycznym zastosowaniem w nowych sytuacjach tych wiadomości i umiejętności, które nabyli oni na lekcjach innych przedmiotów, zwłaszcza na fizyce, historii, biologii, chemii, nauce o społeczeństwie, matematyce. Geografia jest przedmiotem szczególnie predysonowanym do tego, by uzmysłowić uczniom, że pomiędzy nauczonymi w szkole przedmiotami zachodzą ściśle dialektyczne związki.

Za specyficzną cechą nauczania geografii uważa się pracę z mapą, czyli czytanie mapy.

Rola mapy w aktywizowaniu myślenia uczniów polega na tym, że jej bogata treść i zwięzła forma skłania uczniów do porównywania, wnioskowania i wyjaśniania oraz szukania przyczyn i wzajemnych związków i zależności zjawisk występujących w środowisku geograficznym.

Nauczanie geografii wymaga stosowania zasady pogładowości — a co za tym idzie gromadzenia odpowiedniej ilości pomocy naukowych. Są to: mpy, globusy, zenitaria, telluria, horyzontaria, gnomony, przyrządy do mierzenia kąta padania promieni słonecznych, modele, zbiory geologiczne, ilustracje i obrazy, piaskownice, rzutnik, epidiaskop, rzutnik-pisma i inne.

Pomoce te wymagają odpowiedniego pomieszczenia, a także sali przystosowanej do ich wykorzystania. Warunki takie spełnia pracownia geograficzna. Dzięki zgromadzeniu w niej potrzebnych pomocy naukowych i łatwości ich wykorzystania powstaje atmosfera sprzyjająca samodzielnej pracy i odpowiadająca specyfice geografii.

Inne aspekty nauczania geografii wynikające z jej roli w całości kształcenia procesu nauczania zostaną ukazane w dalszych rozdziałach opracowania.

PROCES NAUCZANIA GEOGRAFII

Przez proces nauczania rozumie się we współczesnej dydaktyce systemu działalności nauczyciela i uczniów, powiązany ze sobą określonymi stosunkami wzajemnymi. W toku tej działalności, będącej współzależnością kierowania i uczenia się, nauczyciel kierując pracą uczniów, umożliwi im osiągnięcie określonych wyników nauczania. Podkreślając rolę aktywności uczniów w zdobywaniu wiedzy, mówi się obecnie o procesie nauczania i uczenia się.

W procesie zdobywania wiedzy można wyróżnić szereg momentów ściśle ze sobą związanych, a mianowicie: pierwsze zaznajomienie się z materiałem, spostrzeżenie materiału w szerokim znaczeniu tego słowa, jego zrozumienie, prace nad jego utrwaleniem i wreszcie opanowanie materiału, w sensie operowania nim w różnych warunkach, oraz stosowanie go w praktyce.

W procesie nauczania i uczenia się, prócz momentów związanych ze zdobywaniem wiedzy, wyróżnia się ponadto:

- ukształtowanie umiejętności i nawyków,
- kontrolę i ocenę wyników nauczania.

Zadaniem nauczyciela jest kierowanie procesem przechodzenia uczniów od spostrzegania mimowolnego do obserwacji i troska o to, aby ich procesy myślowe prowadziły do wytwarzania właściwych wyobrażeń i pojęć.

W nauczaniu geografii występują różne pojęcia. Mogą to być ogólne pojęcia przedmiotów, np.: ogólne pojęcie rzeki, góry, klimatu lub ich oddzielnych elementów: np.: źródło rzeki, bieg górny, brzeg morski itp. Mogą też być pojęcia, w których odzwierciadlają się właściwości i procesy, np.: głębokość rzeki, kontynentalność klimatu, erozja wodna, zanikanie jezior itp.

Do kategorii szczególnie trudnych pojęć występujących w nauczaniu geografii zalicza się pojęcie współrzędnych geograficznych, klimatu, pojęcie okresu geologicznego, ery geologicznej itp.

Praca nad kształtowaniem u uczniów pojęć stanowi niezmiernie ważne zadanie w nauczaniu geografii — na co szczególną uwagę winien zwrócić hospitujący.

Kształtowanie pojęć musi znaleźć swój wyraz zarówno w przygotowaniu nauczyciela do lekcji, jak i w toku procesu lekcyjnego i pracy domowej uczniów.

LEKCJA GEOGRAFII

Główne zadania nauczania geografii realizuje się przede wszystkim na lekcjach w szkole, które obok wycieczek i prac w terenie są podstawową formą organizowania procesu nauczania tego przedmiotu.

Budowa lekcji zależy od:

- treści
- celu
- roli lekcji w całym systemie lekcji przeznaczonych na zrealizowanie danego działu programu
- wieku i przygotowania uczniów
- stosowanych metod i środków nauczania i uczenia się.

W zależności od tego, który z czynników odgrywa najważniejszą rolę w budowie lekcji, mówimy o typach lekcji.

I Typy lekcji ze względu na rolę w procesie nauczania.

A. Lekcje obejmujące kilka momentów procesu nauczania

Na lekcjach tych uczniowie zdobywają wyobrażenia, wytwarzają pojęcia i formułują sądy, utrwalają zdobyte wiadomości i umiejętności i stosują je praktycznie w zadaniach, ćwiczeniach lub innej formie. Lekcję taką nazywa się lekcją typu zasadniczego lub lekcją o budowie ogólnej. W nauczaniu geografii lekcja taka ma duże zastosowanie na wszystkich szczeblach nauki, szczególnie zaś w klasach niższych.

Składa się ona z kilku części, z których każda spełnia określoną rolę, są to:

- część wstępna
- sprawdzenie wiadomości uczniów
- wprowadzenie i opanowanie nowego materiału
- usystematyzowanie i utrwalenie wiadomości
- zadanie pracy domowej.

Różne ogniwa procesu nauczania na lekcji o budowie ogólnej powinny być ze sobą ściśle powiązane. Ważne jest przestrzeganie proporcji między różnymi częściami i unikanie przerostu jednych części kosztem innych, gdyż prowadzić to może do zmiany toku lekcji i odejścia od podstawowego zagadnienia.

B. Lekcja przeznaczona w całości na poznanie nowego materiału

Budowa takiej lekcji różni się tym od lekcji wyżej omówionej, że sprawdzając pracę domową nauczyciel koncentruje uwagę uczniów na tych jej elementach, które są niezbędne do zrozumienia i opanowania nowych treści.

C. Lekcje powtórzeniowe

Lekcje powtórzeniowe osiągają swój cel tylko w tym wypadku, jeśli nie są mechanicznym powtórzeniem przerobionego materiału. Powinny one ukazywać uczniom zagadnienie w nowym ujęciu, w nowych powiązaniach, tak aby mogły jasno i logicznie wystąpić ich najistotniejsze cechy.

Należy więc nadać powtórzeniu charakter problemowy. Lekcje powtórzeniowe spełniają właściwą rolę tylko wtedy, gdy są dobrze przemyślane i właściwie organizowane. Należy także podkreślić wychowawczą rolę tych lekcji. Pomagają one uczniom ocenić dotychczasową pracę, a we właściwy sposób prowadzone rozwijają ich zainteresowania.

Nadto ujawniają one te braki w wiadomościach i umiejętnościach uczniów, które nie dają się uchwycić w toku codziennej pracy.

II. Typy lekcji ze względu na stosowane metody nauczania

Wśród typów lekcji, opartych na metodach nauczania, wyróżnić można lekcje z zastosowaniem problemowego nauczania i uczenia się uczniów, lekcje z zastosowaniem nauczania programowego oraz lekcje w terenie, jako lekcje oparte na metodach praktycznych.

A. Lekcja z zastosowaniem metody problemowej

Rozwiązywanie problemów może odbywać się w pracy grupowej lub zbiorowej całej klasy, może też być pracą indywidualną uczniów.

W szkole podstawowej pożądane jest stosowanie rozwiązywania jednolitych zadań. Zgodnie ze strukturą myślenia w toku rozwiązywania problemów, wyróżnia się na lekcji prowadzonej metodą problemową kilka etapów:

- stworzenie sytuacji problemowej i sformułowanie głównego problemu
- projektowanie i ustalanie planu rozwiązań przez wysunięcie szczegółowych pytań i zadań
- poszukiwanie odpowiedzi — sformułowanie hipotez, próba rozwiązania głównego problemu
- ustalenie i sformułowanie właściwych rozwiązań
- utrwalenie zdobytych wiadomości
- zastosowanie zdobytych wiadomości w nowych sytuacjach.

B. Lekcja z zastosowaniem tekstów programowanych

Jednym z głównych założeń nauczania programowanego jest dostosowanie tempa uczenia się do indywidualnych możliwości uczniów.

Podstawowym celem lekcji tego typu jest przyswojenie przez uczniów określonej sumy wiedzy na podstawie samodzielnej pracy z tekstem programowanym.

Jeśli np.: celem pracy z programem jest zrozumienie przez uczniów klasy V pojęcia położenia geograficznego i opanowania umiejętności określania położenia, to nauczyciel winien sprawdzić, czy znane są takie pojęcia jak okrąg, łuk okręgu, kąt, stopień oraz czy dostateczne są wiadomości o siatce geograficznej.

Jeżeli uczniowie mają jakieś braki w tej dziedzinie, nauczyciel winien je usunąć przed przystąpieniem do pracy z tekstem programowanym.

C. Lekcje oparte na metodach praktycznych

Są to:

- lekcje w terenie
- na boisku szkolnym
- w ogródku geograficznym.

Lekcje te stanowią ważne ogniwo w realizowaniu zasady łączenia teorii z praktyką. Należy je traktować jako normalne zajęcia o określonym planie i celu. Lekcje te wyrabiają umiejętności posługiwania się mapami oraz przyrządami, taśmą mierniczą, kompasem, sporządzania szkiców, profil, planów itp.

Lekcje w terenie odgrywają również ważną rolę wychowawczą. Uczą bowiem rozumieć zjawiska społeczne i gospodarcze, występujące w otoczeniu, co ułatwia ocenę roli własnej miejscowości w życiu gospodarczym i społecznym kraju, a w dalszej konsekwencji miejsca własnego kraju w gospodarce i polityce światowej.

BIBLIOGRAFIA

- J. Flis: „Wstęp do geografii fizycznej PZWS 1969 r.
- L. Dmowski: Uwagi o kształceniu i dokształcaniu nauczycieli geografii.
- Geografia w Szkole, nr 1 z 1974 r.
- S. Rubinsztein: Podstawy psychologii ogólnej, W-wa 1962, „Książka i Wiedza” ss. 802—803.
- M. Wiszniewiczowa: Metody kształtowania pojęć w nauczaniu geografii, W-wa 1967. PZWS.
- M. Wiszniewiczowa: Programowe nauczanie geografii (w) Metodyka nauczania geografii, wyd. II W-wa, 1975. WSiP.